

Завршне делове огледа о космичком у нашој поезији, хелениста Милош Н. Ђурић посвећује духовној и моралној страни српског народног живота. Позивајући се на Цвијића, ту кристалише наше оригиналне особине, које се могу обележити као чиста видовданска етика, тежња за дубљом истином и правдом, „за духовним и небеским царством“, уз велику способност пожртвовања. На тим основама треба да развијамо своју културу, и то не као копију западне, већ као „органиско израстање из народног духа“. Јер она, само као таква, може испунити своју историјску мисију и „ући у хор оних Хегелових народних духова који облећу око престола светског духа као сведоци и украси његова величанства“.²⁴⁷

СТУДЕНТСКИ ПЕРИОД

Чари и дивоте „светлог Охридског језера“, како би рекао Андрић, веома су привлачиле бројну породицу Димитријевић, која је скоро деценију–две тамо летовала. А проста и неисцрпна лепота овог скоро јединственог језера увек наводи на мисли обојене неизрецивим, чак и мистичним. До овог уверења долази човек пратећи све мене и дивоте Охрида, које су погледом – необухватне, понорним значењима – неисцрпне.

Охрид је пун чаровитости, па за драгуљима тих дивота ваља трагати; треба их откривати и пребирати под звезданим прахом, што остаје на пепелишту дана, под наслагама смисла. *И усхићење, после сваког открића, бива све веће, потпуније; а радост неоодољива...*²⁴⁸

Летњи распуст, пред упис на студије, Милан је провео са родитељима и сестрама на Охридском језеру; а на повратку, по обичају, у Лесковцу. Тада се нешто интензивније припремао за пријемни испит на факултету, али не занемарујући животне радости и забаву. Још увек је био неодлучан у опредељењу шта да одабере за предмет својих студија..

- На Охриду сам посветио пуну пажњу посматрању и проучавању звезданог неба, које се, из околине хотела „Сутјеска“, приказивало у свом пуном сјају и величанствености, сећа се Милан.²⁴⁹

То нас је подстакло да се присетимо Андрићевих размишљања о лепоти и богатству звезданог неба и људског лица кога се човек не може нагледати... “Гледаш и гледаш, и све је виђено а незнано, познато а ново”...²⁵⁰

Распитујемо се за литературу која му је служила као полазиште за све те предуписне припреме.

- Основни „извор“ ми је била позната књига Џемса Џинса *Звезде и њихова кружења*, коју сам са великом пажњом читао и промишљао... Поред

²⁴⁷ М. Ђурић, *Космички дух у нашем песништву*, „Народна одбрана“, 1927, II, стр. 307-309.

²⁴⁸ Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр. 72.

²⁴⁹ Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем, Београд, 6. фебруар 2004. Ауторизован исказ 8. марта 2004.

²⁵⁰ Иво Андрић, *Стазе, лица, предели*, Сабрана дела, књ. 10, Београд, 1965, стр. 91.

тога, имао сам и литературу из области природних наука: хемије, физике, математике. Прочитавао сам то, припремао се, радио колико је било времена и воље, али нисам занемаривао ни дивоте Охрида и околине.

На повратку са летовања, свратио је у Лесковац, са мислима и очима пуним лепоте чистог и озвезданог охридског неба и разноврсних представа о небеским констелацијама. Браћи је са одушевљењем говорио о кретању звезда, о планетама, бескрајним растојањима, величини метеора, о тајнама васионе, о галаксијама...

У топлој и тихој звезданој ноћи Милан је, са пуно заноса, аутору овог текста показивао Млечни Пут.

- Погледај како се дивно осуо неким звезданим прахом. Њега чини заједнички сјај несагледивог мноштва звезда. Гле, оно тамо су Велика и Мала Кола... Видиш ли ону руду, а горе, у Малим Колима је Северњача, упорно је и са истинским узбуђењем показивао и бајковито приповедао о заводљивом и помало застрашујуће тајновитом небу.

Док сам слушао Миланова тумачења, сећао сам се очевих поетичних казивања о бисерној роси која се, у рану зору, спушта са звезда.

У дугим шетњама поред реке Ветернице, уз Миланову сталну и мало необичну загледаност у небо, расправљали смо о марксизму, друштвености, великим учинцима технике. Повод су била поједина сазнања из књиге: Маркс, Енгелс и Лењин о техници. Док је аутор овог животописа говорио о механичком схватању објективности спољњег света и некој врсти културног уједињења људског рода, Милан је покушавао да, са становишта једне замишљене космичке цивилизације, укаже на мањкавости појединих марксистичко–лењинистичких погледа.

- Да ли си о томе разговарао са оцем Сергијем, који је чврсто стајао на позицијама класног радничког покрета? распитујемо се.

- Не, никако, одриче одлучно. – Зазирао сам да о томе разговарам са оцем, јер сам у њему видео човека са великим знањем, стицаним, на пример, у Паризу, где је радио на докторској дисертацији из области политичке економије и филозофије праксе, у којој је био толико суверен, да се нисам осећао дораслим за такве дискусије са њим.

Милан је у септембру 1965. године, у време уписа на факултете, још увек био у великој мери неодлучан. И даље се колебао око студија астрономије, физике или хемије. Тада је чак размишљао да, можда, упише и неки технички факултет, на пример електротехнички или технолошки... Јер је, у разговорима са друговима, дошао до сазнања да су дипломе тих факултета веома цењене и курентне и да обезбеђују бољу животну егзистенцију.

- Жеља да се бавим науком определила ме је да се упишем на Природно–математички факултет. У то време, за разлику од овог садашњег, била је велика „навала“ на тај факултет, каже народски једноставно. – Многи су тамо хрлили, па је на свакој групи био велики број кандидата. Одабрао сам астрономију, не само што ме је она пуно привлачила, него и због тога што је конкуренција била мања но на физици и хемији, каже Милан, са доста искренности и без околишења.

По савету другова, Милан се пријавио и на Ветеринарски факултет, не са намером да то студира, већ да добије статус студента, у случају да не успе на жељеним групама, те да тамо положи опште предмете (социологију, предвојничку обуку и сл.), који би му се, наредне године, признали и на астрономији. Ветерина му је, дакле, била резервна варијанта и евентуална могућност да отпочне студије. И догодило се да, због добрих резултата приликом рангирања, буде примљен и на Ветеринарском и на Природно–математичком факултету. Разумљиво, Милан се определио за упис на Групу за астрономију Природно–математичког факултета у Београду, што му је иначе била истинска жеља и намера.

- Још одмах, од самог почетка, изабрао сам могућност да, паралелно са астрономијом, студирам и физику, што су факултетске власти допуштале. У томе сам имао велико разумевање и подршку тате, који као да је остваривао нешто од младалачких жеља, истиче Милан и додаје: - Присуствовао сам обавезним вежбама, слушао наставу, и полагао испите на обе поменуте групе.

Увидом у Димитријевићева документа, индексе и сл. могу се уочити углавном два различита периода током студија. На првој и другој години, показао је скромне резултате, јер га је понео занос слободног студентског живота; али је зато, у оној другој фази, на III и IV години, имао високе оцене из свих важнијих предмета.

- Пуно времена сам проводио са друговима, навече смо шетали, ноћу се проводили, „замењујући ноћ за дан“, што се каже... Многи од њих су се чудили, како то полажем испите, кад стижем да учим, јер се по цео дан дружим са њима, уз „пивце“, шах, картање, напомиње Милан.

Из свега произилази да се Милан, током студија, није посебно истицао, изузев што је редовно посећивао предавања, нарочито код појединих професора и полагао испите.

- У најлепшој успомени остао ми је предмет Теорија релативности, који је предавао професор Марко Леко... Наставу су пратила само два студента, а она се доста оригинално остваривала. Професор нам на часу благовремено најави шта ће наредни пут бити тема. Ми се ваљано припремимо за разговор и, уз професорову помоћ и коментаре, са лакоћом смо савладали тај предмет, уз дискусију и појашњавања, прича Милан, са неким нескривеним задовољством на лицу, и напомиње: - Срамота је била доћи на час неприпремљен, зато смо, према професоровим упутствима, читали и проучавали одговарајућу литературу, спремни да о томе разговарамо.

Са Миланом је тада, ову скоро менторску наставу, код проф. др. Марка Лека, пратио и Мађар Рак Лајош, који се такође солидно припремао, записујемо овај детаљ, делимично пратећи понешто и о појединостима из Милановог окружења.

- У то доба, на Катедри за астрономију, која се налазила у поткровљу, на петом спрату Природно–математичког факултета, била је једна повећа заједничка просторија, где су се свакодневно окупљали студенти свих година,

сећа се Милан детаља који могу бити занимљиве за историјат формирања новије генерације српских астронома.

- Ту смо учили, дискутовали, размењивали потребну литературу, једноставно, дружили смо се. Тако смо пријатељски и сараднички сви живели, као једна породица. И то понајвише захваљујући заједничкој просторији, које данас више нема, јер је све издељено на мање канцеларијске собичке, каже са носталгијом.

Међутим, бављење у тој просторији, понекад је представљало и поприличан губитак времена, нарочито за појединце који су ту долазили само да се друже, да се виде са неким, да поразговарају и да се разоноде.

- За онога ко је хтео да научи, да сазна и да му се понешто боље протумачи, то је била лепа прилика. Ако нешто од обрађиваних наставних јединица није било јасно, могао је сазнати од старијег колеге, који се ту нашао, и био при руци да помогне, упути, разјасни. По томе су се студије астрономије, у то време, разликовале од других, закључује Милан.

Сећа се да им је још тада, Светозар Божин, асистент на физици, у једном моменту рекао: „Чим сте се определили за астрономију – определили сте се за сиромаштво“.

Астрономију је, у септембру 1965/66, према Милановим речима, уписало њих тридесет, а завршило је само пет-шест. Неки су то само уписали да би добили индекс и ослободили се служења војног рока... Једној допадљивој девојци није била озбиљна намера да се бави студијама астрономије, већ је само хтела да „улови“ неког апсолвента, што је и успела, каже узгред.

- Поједини из те групе студената, након успешно завршених студија, даље су се развијали и усавршавали па су сада редовни професори Универзитета и то на групи за астрономију, као Трајче Ангелов и Мике Кузмановски... Са мном је тада студирао и Иштван Винце, који је данас научни саветник у Београдској опсерваторији.

Милан се, по други-трећи пут, враћа на прве месеце студија, као да га то „жуља“ у свести. Јер се тада, на уштрб студија и учења, забављао, ишао на игранке, које су се у то време одржавале на факултетима. Тамо се дружио, упознавао и плесао, са новим девојкама, познаницама, пријатељицама.

- Тако сам на игранкама, које су се одржавале близу мога стана, на Машинском факултету, упознао и будућу супругу и животну сапутницу Љиљану Аћин. Ишао сам и на друге игранке и забаве, лунзао са другарима и помало се поетски заносио. Тада су некако нарастале и моје поетске амбиције.

Поново се Милан враћа својим књижевним првенцима; песмама које је писао још у нижим разредима гимназије, што је била његова “интима”, каже

- У раним студентским данима почела су да бујају моја поетска хтења.²⁵¹ Озбиљније сам се позабавио писањем стихова. А и ти си ми давао

²⁵¹ Од јесени 1970. године, када се код оца аутора ове књиге (*Чедомир Цветковић – Лешњак, Наша реч*, 10. 12. 1971; *In Memoriam, Наша реч*, 28. 04. 1972)

подршку за тако нешто... Онда сам пошао и у Песничку радионицу у Дому омладине, коју је почетком седамдесетих водио књижевник Миодраг Павловић. Та радионица је организовала књижевно вече у Дому омладине у Београду, и том приликом сам први пут учествовао са својим стиховима на једној књижевној манифестацији. - Док нам говори о овоме пажљиво листа своју библиографију, што се налази на крају ове књиге, и тражи убележене песме. – Све то могу да прецизирам и датумски, захваљујући, ево, баш овој библиографији...

Негде при крају студија Милан је сасвим озбиљно почео да заснива и гради темеље будућег рада у науци. Дипломски радови и на Групи за астрономију 1972, и на Групи за физику 1973, могу се означити као његови први скромни прилози науци. И они су, као такви, на првом месту у Милановој библиографији. Додајмо да је релативно ретко да судент објави научни рад у публикацијама катедре.

- Тражио сам од проф. Мирјане Вукићевић Карабин истраживачку тему за дипломски рад. И она је, на моје наваљивање, прихватила овај захтев. Добио сам је, и неколико месеци свакодневно у Институту “Михајло Пупин” радио на томе. Пошто је посао успешно окончан рад је објављен.

После дипломирања на Групи за астрономију Милан је одмах започео припреме за постдипломске студије на истом одсеку. Истовремено је чинио напоре да дипломира и на Групи за физику, на којој је највећи број предмета већ раније одслушао и положио. Недостајало му је само неколико испита на четвртој години.

Необично је да Милан у неколико махова истиче своју заинтересованост за књижевно–поетски рад почетком седамдесетих година. То му је, без сумње, онда била доста важна преокупација, и можда лирски подстицај да се бави и студијским радом. И касније, чинио је напоре, не увек довољно успешне, да стилско–језички дотера скоро сваки важнији прилог, нарочито из области поезије, који објављује у *Васиони* и другде.

појавио карцином плућа, у породици је све више нарастао набој. У пролеће 1971. Драгојла је све чешће бегала из куће над којом се надвијала смрт (Знано је ко онајпре напушта брод). Тада се заљубила у инструктора вожње, Сретена Дикановића, једног од онајбољих другова брата Душана. Та љубавна веза удате жене са сином од 6-7 година и момка који је верио Гагијеву сестру, отишла је толико далеко да су у Београду потражили посао па чак и школу за сина Владимира... О овом првом, најдубљем расколу који је оставио трагове и ожилке на читав даљи заједнички живот са будућом „разводојлом“, постоје записи у свесци *Разводојлиштво 1971*. Уз велике напоре и лично жртвовање осујетио сам њено бекство и одлазак, задржао је у кругу породице, па смо изродили још једног сина 1974, до наредног новог раскола. А учитељ вожње (инструктор Дикановић) који се, колико ми је познато, бавио и мафијашким пословима (кријумчарење нафте), ликвидан је негде у Бугарској. – Сада би била удовица, чешће сам се шалио са горчином. Већ дуже време радим на обимној прози, којој у поднаслову стоји *Лична историја једне љубави*.

У то време младог Димитријевића је посебно привлачила физика плазме која има велике могућности примене у астрофизици. Стручњак за ту област и предавач био је проф. др Божидар Милић.

- Кад сам положио све испите на Групи за физику, узео сам дипломски рад код проф. др. Божидара Милића. И то са амбицијом да буде научни прилог. Професор ме је у томе подржао, допустио је да формулишем тему на основу прочитавања и проучавања Гинзбургове књиге на руском језику²⁵²... Резултати до којих сам дошао приликом проучавања и истраживања, заслуживали су да буду објављени. Након одбране дипломског рада (1973), они су после презентирани и на V међународном симпозијуму о физици јонизованих гасова у Ровињу и публиковани у Зборнику радова.

Поменути прилаз избору и обради теме био је у приличној мери необичан и самосвојан, као и резултати који су из свега тога проистекли. Утолико пре, што су дипломски радови често компилација и преузимање, без посебних, оригиналних истраживања.

- То није била стандардна пракса, коментарише Милан. – Остали дипломци су ишли устаљеним путем, желећи само да добију диплому, а не и да им се рад публикује. Тако одабран дипломски рад био је овде можда јединствена појава; а то даје и слику о природи и карактеру студија, додаје више узгред.

Милан при том напомиње да проф. Милић није био много спреман да суделује у концепцијској разради теме, што се од ментора није ни посебно тражило.

- На групи за астрономију био сам тада једини кандидат за постдипломске студије. Приликом покушаја уписа, на Катедри су ме осорно питали: -Па зар Ви мислите да ћемо само за Вас ове године организовати постдипломске студије... Нисам хтео да ми време пролази узалуд, и онда сам на Групи за физику уписао “Физику јонизованих гасова”, што је било врло блиско астрофизичкој проблематици, објашњава Милан.

Тада је почео да размишља о одговарајућем запослењу, на чему је посебно инсистирала његова будућа супруга Љиљана.²⁵³ Пратио је конкурсе

²⁵² У Гинзбурговом делу *Простирање електромагнетних таласа у плазми* Милан је нашао тему о граничној поларизацији електромагнетних таласа који долазе из јоносфере. Док је студиозно ишчитавао књигу назрео је да се ту нешто више може стваралачки дорадити, објаснити и домислити него што је то изложено у поменутом делу, као и у научним радовима и литератури коју је сакупио и консултовао.

Напоменимо овде да је то Гинзбургово дело Милану донео из Москве отац Сергије, са хрпом других књига из физике, астрономије и астрофизице.

²⁵³ Љиљана Аћин је рођена у Зрењанину 27. маја 1949, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је Руски језик на Филолошком факултету у Београду и радила као професор руског језика у основној школи «Лаза Костић» (раније «Седам секретара СКОЈа»).

Сестра Верица (Зрењанин, 12. VIII 1956 – 2. II 2009), удата за Срђана Максимовића из Лесковца, завршила је економски факултет.

Потичу из познате породице Аћин, од оца Јована (Зрењанин, 16. XI 1916 – 6. III 1992) и мајке Милке (Доњи Косињ, у Лици, 18. децембар 1924 – Зрењанин, 1.

објављиване у новинама, јављао се поводом њих у разним просветним институцијама па и на Београдској опсерваторији.

-На Опсерваторији ме је онда примио Александар Кубичела, пошто ме је лепо саслушао, рекао је да ће код њих, за астрофизичара, бити посла тек за пет до седам година... Тако брзо? - шали се Милан – „Не липши магаре до зелене траве“, служи се народном пословицом.

Димитријевић је, тражећи посао, безуспешно конкурисао у низу београдских школа, али пошто је имао диплому са астрофизике, сви други су били у предности. Тако је добио додатни стимуланс да се мало повише заложу и добије диплому са Групе за физику.

- То је било само нешто привремено, напомиње Милан, говорћи о првим покушајима и корацима. – Ја сам хтео да радим у области науке. И у том смислу сам имао јасно опредељење. Сео сам и, у Универзитетској библиотеци, пажљиво прегледао скоро све доступне изворе и научне прилоге о физици јонизованих гасова. Утврдио сам да је у тој области најкреативнији Никола Коњевић. Отишао сам к њему, замолио га да ми омогући да ту радим магистарску тезу, иако сам тек био на почетку постдипломских студија, приповеда Милан.

новембар 2008), рођене Брујић. Јован је имао браћу Емила и Војицу и сестру Радмилу. Емилова ћерка је Цветанка (Зрењанин, 1940) магистар фармације, удата за Матију Гранића са којим има синове Жељка и Горана, а син му је познат и врло плодан књижевник, песник, есејиста, преводац Јовица Аћин (Зрењанин, 13. децембар 1946). Био је главни и одговорни уредник издавачке куће «Рад», а пре тога листа *Студент, Књижевне речи* (1977-1980) и *Дела* (1980-1987). Аутор је више књига (*Унакрст дивљина памћења* 1970, *Изазов херменеутике* 1975, *Шљунак и маховина* 1986, *Поетика растројства* 1987, *Поетика кривотворења* 1991, *Уништи после моје смрти* 1993, *Лептиров сановник: о опсенама и сродне приче* 1996, *Неземаљске појаве: Мале повести* 1999, *Лебдећи објекти* 2002, *Гатања по пепелу: О изгнанствима и логорима трагом писања*, друго издање 2003, *Дуге сенке кратких сенки : изабрани микрохаоси и принове*, треће издање 2003, *Мали еротски речник српског језика и друге приче* 2003, *Шетња по крову: Сабрани цртежи Франца Кафке*, 2007, *Прочитано у твојим очима: Приче уз свећу*, прво издање 2006, друго издање 2007, *Голи приповедач: о којечему изгубљеном и нађеном* 2008). Добитник је више награда: „Милан Богдановић“ (1975), „Ђорђе Јовановић“ (1976), „Иво Андрић“ (за есеј, 1993), и „Станислав Винавер“ (1994).

По сопственим речима, „признавао је и практиковао језик у његовим стваралачким, дивљим интензитетима“. Са супругом Зденком (Беране, 27. август 1951) има синове Андреја (1972, композитор) и Стефана (1978). Зденка је познати новинар и публициста; водила је разговоре са великим бројем знаменитих људи, нарочито са источно-европским дисидентима. Поред осталог, објавила је књиге *Ни глас Бога, ни глас државе* (1990) и *Одричем се освете: Прилог судбини књижевног отпадничтва* (1996).

Други Јованов брат Војица има сина Ивицу и унука Војкана, а сестра Радмила, домаћица, удата је за Цвету Еремића, железничара. Ћерка им је Ружица а син Миле, машински инжењер, ожењен Надом, гинекологом, са којом је добио ћерку Невену,

Предложио му је да у тој лабораторији, у Институту за физику, волонтира, што је Коњевић прихватио. Тако је Милан волонтирао до 1. јануара 1974, када је добио стипендију за постдипломске студије.

- Редовно сам одлазио на посао, и то без икакве надокнаде. Разговарао сам са Коњевићем, који ме је саветовао и упућивао на одговарајућу литературу, као и методе научног истраживања.

Још у студентском периоду Димитријевић је показивао видно интересовање за научно-истраживачки рад, што, поред осталог, посведочава и студијски приступ дипломским радовима на астрономији и физици. Уз то, испољава спремност да се волонтерски ангажује у раду афирмисане научне установе пражљиво трагајући за најеминентнијим стручњаком у жељеној области. Осим тога испољио је упорност, доследност, стрпљење и преданост у раду; а не занемарује ни богаћење личног, интимног и породичног живота. Интензивно с бави списатељским и поетским радом; пише, и у листовима и часописима објављује, савремене стихове делимично осмишљене космичком тематиком, из којих ће касније проистећи књига *Песамa*. У свим тим деликатним радно-стваралачким, друштвеним, социо-политичким, лирским и негованим фамилијарним односима проналазио је најбоља исходишта за свој будући научни, књижевни, популаризаторско-публицистички и студијски рад, не занемарујући ни ране путештствене обиласке, који ће најавити неуморног друмовника и ходољубца.

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ИНСТИТУТИМА ЗА ФИЗИКУ И ПРИМЕЊЕНУ ФИЗИКУ

Димитријевић је 1. јануара 1974. године почео са такозваним „усавршавањем уз рад“. Институту за физику, који га је примио у радни однос, државне институције су компензирале средства за лични доходак. Како је имао договор са својом девојком Љиљаном Аћин да ступе у брак када буду материјално независни, они су се 2. марта 1974. венчали у београдској општини „Врачар“. После венчања, у стану Димитријевићевих, приређен је богат свадбени ручак. На ту породичну свечаност, поред уже фамилије Аћин из Зрењанина, из Лесковца су, са даровима, допутовали Родољуб и Љиљана Цакић.

Младенци су, после венчања, провели недељу дана у Аранђеловачкој бањи. По повратку, сместили су се у нешто раније изнајмљеном стану.

У тој 1974-ој години, која је по много чему била значајна за Милана, предстојао му је одлазак на одслужење војног рока, што је ишчекивао са мало бојазни и са неким унутрашњим отпором. И 10-ог септембра позван је да се јави у јединицу А(томско) Б(иолошко) Х(емијске) О(дбране), у Тузли.

— Војска ми је, као убеђеном пацифисти, прилично тешко падала; јер сам је доживљавао као нешто што ме само омета, успорава и кочи у остваривању животних циљева и стремљења. Сметала ми је и војничка крутост и нека споља и грубо наметнута дисциплина, у којој није било